

ДИНАМІКА РЕЙТИНГІВ І СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД ЕЛЕКТОРАТИВ В.В.ЮЩЕНКА ТА В.В.ЯНУКОВИЧА У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ 2004 РОКУ¹

Валерій Хмелько,

*професор соціології Національного університету "Києво-Могилянська академія",
президент Київського міжнародного інституту соціології*

Як відомо, офіційні дані стосовно результатів виборів уможливають аналіз складу електоратів різних кандидатів лише за територіальним розподілом їх. Решту характеристик прихильників різних кандидатів можна оцінити тільки за даними соціологічних опитувань. За нормальної ситуації, коли немає підстав вважати офіційні результати виборів сфальсифікованими, для характеристики відповідних електоратів використовують дані тих соціологічних опитувань, в яких розподіл голосів між кандидатами наближений до офіційних результатів виборів.

Складнішою є справа у тих випадках, коли офіційні дані не збігаються із даними достатньо надійних екзит-полів. На жаль, в Україні під час виборів 2004 року (на відміну від виборів 1999 і 2002 років) офіційні результати виборів у всіх трьох турах, — і найбільшою мірою у другому, — різнилися від достатньо надійних даних екзит-полів. Водночас офіційні результати останнього, грудневого голосування, статистично ймовірно відрізняються щодо кожного із кандидатів не більш як на кілька відсотків від даних того екзит-полу, що був проведений нашим інститутом спільно із соціологічною службою Центру ім. О.Разумкова. Причому у нас є всі підстави припускати, що ці розбіжності не обов'язково були зумовлені певною фальсифікацією результатів голосування на виборчих дільницях.

Позаяк дані проведеного нами під час другого туру виборів екзит-полу стали вельми популярним аргументом у разі доведення фальсифікації його офіційних результатів на користь В.Януковича, не виключено, що під час третього туру виборів прихильники В.Януковича могли частіше за прихильників В.Ющенко відмовлятися відповідати на запитання інтерв'юерів, котрі проводили екзит-пол. І якщо таке справді мало місце, це також могло зумовити розбіжність даних екзит-полу й офіційних результатів голосування. Тому тут ми пропонуємо результати аналізу, проведеного за матеріалами тих передвиборчих опитувань нашого інституту, дані яких стосовно підтримки головних кандидатів одночасно достатньо близькі і до офіційних результатів третього туру виборів, і до даних екзит-полу, здійснюваного під час цього туру.

Оскільки крім двох головних кандидатів усі інші впродовж передвиборчої кампанії користувалися такою низькою підтримкою виборців, яка за звичайних вибіркових опитувань не дає статистично надійних даних, то в цій доповіді розглядаються лише два аспекти виборчої кампанії останніх президентських виборів:

- по-перше, аналіз динаміки співвідносних рейтингів Віктора Ющенко та Віктора Януковича;

¹ Стаття підготовлена на основі доповіді автора на семінарі в Інституті міжнародних стратегічних досліджень (Париж) 18 лютого 2005 року.

- і, по-друге, порівняльний аналіз соціального складу прихильників цих двох кандидатів.

Насамперед розглянемо особливості динаміки рейтингів цих кандидатів упродовж минулої передвиборчої кампанії. Ця динаміка суттєво відрізнялася від спостережуваної під час президентських виборів і 1991-го, і 1994-го, і 1999 років.

Так, у 1991 році кількість прихильників Леоніда Кравчука задовго до дня виборів такою мірою перевищувала кількість симпатиків інших кандидатів, що коливання їхніх рейтингів були несуттєвими. Зрештою першого Президента України було обрано вже в першому турі голосування, коли він отримав понад 60 відсотків голосів.

На президентських виборах 1999 року рейтинг чинного тоді Президента Леоніда Кучми не зазнавав таких коливань, які б ставили під питання його перемогу у другому турі виборів. Істотні коливання спостерігалися лише стосовно чисельності прихильників двох наступних за популярністю кандидатів — Петра Симоненка й Наталії Вітренко.

І лише під час президентських виборів 1994 року динаміка рейтингів головних кандидатів була відзначена зміною лідера. Чинний тоді Президент, Леонід Кравчук, який заздалегідь до виборів і в першому турі впевнено випереджав свого головного конкурента Леоніда Кучму, напередодні другого туру втратив свою перевагу. Кучма, вигравши теледебати, взяв гору і став Президентом України.

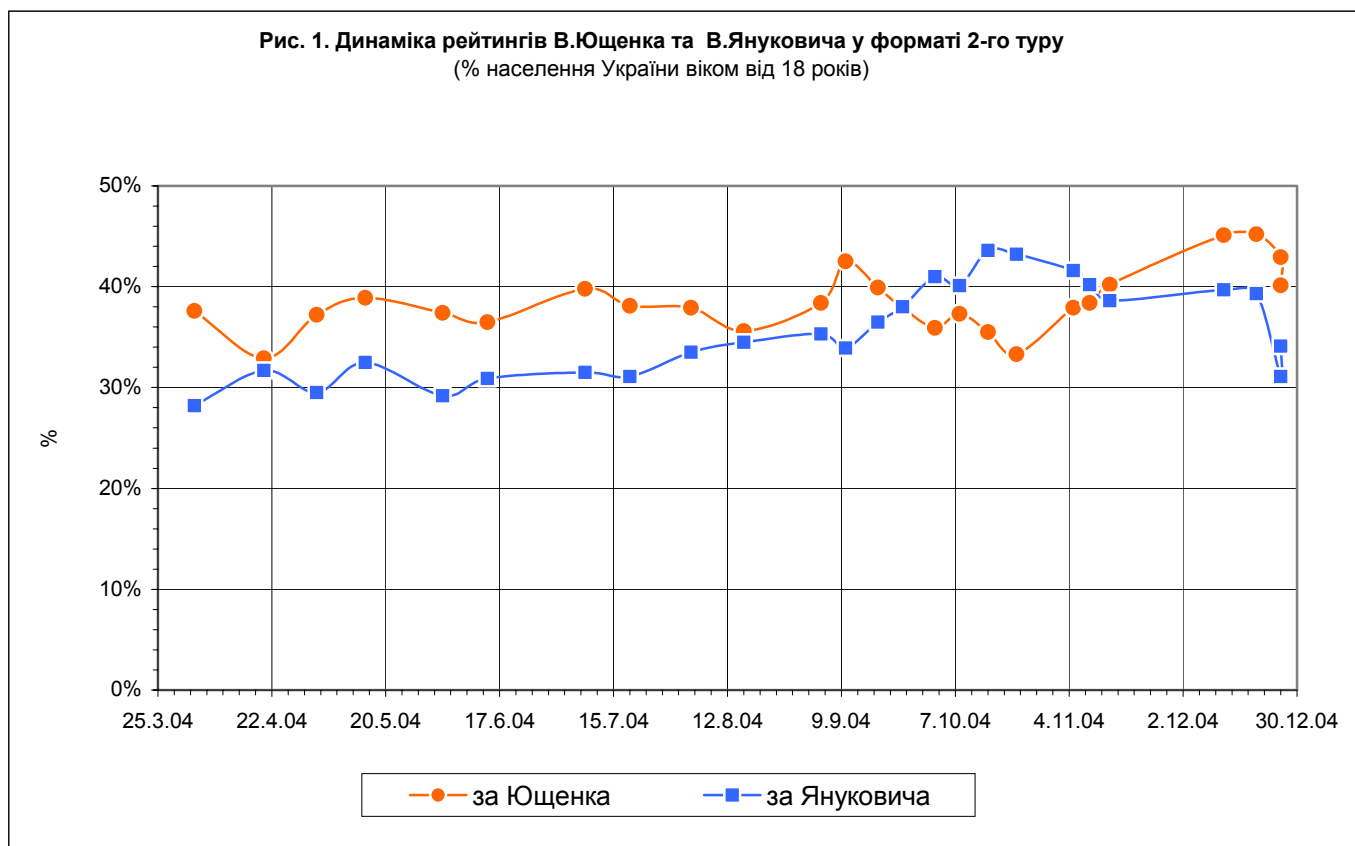
Проте особливість динаміки рейтингів головних кандидатів останніх президентських виборів полягала, крім іншого, в тому, що ще напередодні першого туру голосування В.Ющенко і В.Янукович, як засвідчили дані наших опитувань, **двічі** змінили один одного як лідери передвиборчих перегонів.

Загальну картину динаміки рейтингів В.Ющенко та В.Януковича за відсутності інших конкурентів подано на графіку (рис. 1). Вона охоплює період від початку квітня до кінця грудня минулого року. Графік побудований за даними 23 опитувань, кожне з яких проводили в не менш як у 110 населених пунктах усіх областей України й АР Крим за вибірками, репрезентативними для населення України віком від 18 років. У кожному з опитувань методом інтерв'ю віч-на-віч (face-to-face) було опитано близько 2000 респондентів.

Наведений графік засвідчує, що між В.Ющенком і В.Януковичем точилася вельми драматична передвиборча боротьба за голоси виборців. Співвідношення чисельності виборців, які мали намір голосувати за кожного з цих кандидатів, починаючи від середини квітня й до середини листопада помітно коливалося. Так, на початку квітня рейтинг В.Ющенко майже на третину перевищував рейтинг В.Януковича, але у середині квітня розбіжність щодо кількості виборців, готових голосувати за кожного з них, на певний час скоротилася до статистично незначущої величини в 1–2 відсотки. А на початку травня співвідношення рейтингів обох кандидатів повернулося до того, яке було на початок квітня.

Причинами таких коливань, найімовірніше, є політичні та/або медійні події, що можуть вплинути на ставлення до кандидатів достатньо великої кількості виборців. Зокрема висловлювалося припущення, що різке зниження рейтингу В.Ющенко й одночасне підвищення рейтингу В.Януковича до середини квітня

могла спричинити протилежна реакція їхніх команд на дві резонансні події, що сталися незадовго перед цим. Одна з них — підписання угоди про Єдиний Економічний Простір (ЄЕП), друга — рішення Національної ради з телебачення і радіомовленню, яке зобов'язало всі загальнонаціональні телеканали і радіостанції від 19 квітня 2004 року здійснювати віщання винятково українською мовою. Математико-статистичний аналіз даних опитувань продемонстрував, що у квітні схильність до кандидатури В.Януковича порівняно зі схильністю до кандидатури В.Ющенка була помітно й статистично значуще пов'язана і з підтримкою угоди про ЄЕП, і з негативним ставленням до рішення Національної ради з телебачення і радіомовлення (відповідні коефіцієнти рангової кореляції дорівнювали 0,31 і 0,37; рівень значущості 0,001.)

Наприкінці квітня, після драматичних подій під час виборів мера в Мукачевому, фальсифікації їхніх результатів і спричиненого цим обурення поведінкою влади, рейтинги обох головних кандидатів повернулися до рівнів початку квітня. І потім, упродовж трьох місяців, співвідношення їх практично не змінювалося. Прихильників В.Ющенка у цей період було майже на 7–8 відсотків більше, ніж прихильників В.Януковича.

Друге зближення рейтингів цих кандидатів до статистично незначущої розбіжності відбулося в серпні. Але в цьому випадку ми не маємо підстав вважати, що це сталося під впливом певних політичних подій. У світлі наших даних це було зумовлене сезонною зміною складу міського населення через масовий виїзд на відпочинок тих городян, котрі можуть собі це дозволити. Тому у серпні дані

опитувань відбивали радше думки тих, хто залишався в містах, і тих, хто з ранку до ночі не збирав урожай у селах і мав змогу приділяти час інтерв'юерам.

У першій декаді вересня розбіжність між рейтингами двох кандидатів збільшилася і знову сягнула 8 відсотків на користь В.Ющенка. Проте у другій половині вересня динаміка рейтингів і співвідношення їх зазнали третьої і найістотнішої зміни. Кількість виборців, які планували голосувати за В.Януковича, почала швидко зростати, у другій половині вересня зрівнялася із кількістю прихильників В.Ющенка, а потім, *починаючи від перших чисел жовтня і майже місяць поспіль, переважала чисельність прихильників В.Ющенка.*

Це піднесення рейтингу В.Януковича відбулося після того, як він спершу розпорядився доплачувати з бюджету пенсіонерам суми, не менші за подвоєний розмір мінімальної пенсії. Чимало пенсіонерів (не в останню чергу дякуючи пропаганді провладних ЗМІ) сприйняли це як підвищення вдвічі мінімального розміру пенсій. Після цього В.Янукович оголосив про доповнення своєї передвиборчої програми трьома політичними пунктами, конче чуттєвими для багатьох наших громадян. Він пообіцяв, що, по-перше, підтримає надання російській мові статусу другої державної мови України; по-друге, домагатиметься надання нашим громадянам права на подвійне громадянство; і, по-третє, виступатиме проти приєднання України до НАТО, за збереження її позаблокового статусу. Після цих акцій частка виборців, готових голосувати за В.Януковича, збільшилася із 34 відсотків, якою вона була в середині вересня, майже до 44 відсотків у середині жовтня. Натомість рейтинг В.Ющенка за цей час відповідно зменшився приблизно із 40% до 34%. І хоча в разі застосування в опитуваннях методу «secret-ballot»², що забезпечує вищу впевненість респондентів в анонімності опитування, рейтинг В.Ющенка виявлявся на 3–3,5 відсотка більше, рейтинг В.Януковича, тим не менш, у цей час усе одно був дещо вище.

Зіставлення складу виборців, готових голосувати за В.Януковича на початку вересня й у середині жовтня засвідчує, що майже 3/5 приросту його рейтингу дали люди пенсійного й передпенсійного віку (від 50 років і більше), і майже 2/5 приросту — російськомовне населення інших вікових груп. Російськомовне населення загалом забезпечило тоді понад 4/5 приросту рейтингу В.Януковича. При цьому в Західному регіоні, де майже 97% населення становлять україномовні українці, рейтинг В.Януковича в той час жодною мірою не підвищився. (За даними опитування він навіть зменшився на 0,3%, але ця величина лежить у межах статистичні похибки вибірки.) Переважну частину — понад 70% — приросту числа виборців, готових голосувати за В.Януковича, що спостерігався до середини жовтня, дали Південний і Східний регіони України, доросле населення яких майже на 94% є російськомовним.

Утім, від середини жовтня В.Янукович став доволі швидко втрачати набуту раніше перевагу. До кінця жовтня звичайні опитування вдома ще засвідчували його невелику перевагу. Проте опитування, проведене нами 31 жовтня, під час першого туру голосування (exit-poll) методом “secret-ballot”, продемонструвало не лише

² За цим методом респондент отримує анкету, у якій без догляду інтерв'юера відзначає свої варіанти відповідей на поставлені запитання та, не показуючи анкету інтерв'юерові, опускає її у проріз переносної урни.

перемогу В.Ющенко із перевагою над В.Януковичем у 6% (а саме, 44,5% і 38,2%), а не на 0,6% (39,9% і 39,3%), як було оголошено офіційно. Відповіді цих самих респондентів на запитання стосовно їхніх намірів щодо голосування у другому турі засвідчили, що вже 31 жовтня за В.Ющенко готові були проголосувати на 7% більше виборців, ніж за В.Януковича.

Після першого туру виборів повернення В.Ющенко у лідери передвиборчих перегонів було зафіксовано також і під час домашніх опитувань. Його рейтинг зростав аж до останньої декади грудня, коли відбулося переголосування другого туру виборів. Натомість рейтинг В.Януковича після першого туру виборів практично лише знижувався.

Від 20-х чисел жовтня до 20-х чисел грудня рейтинг В.Ющенко збільшився на третину, тобто майже на 12%. 4/5 цього приросту дали україномовні виборці, й понад половину — люди пенсійного і передпенсійного віку. Водночас той додаток до рейтингу, що його В.Янукович зміг набути від середини вересня до середини жовтня, к середині листопада був ним втрачений і більше вже не надолужений³. У другому турі голосування він також отримав, за даними нашого екзит-полу, приблизно на 10–11% голосів менше, ніж В.Ющенко. Важливо при цьому відзначити, що зниження рейтингу В.Януковича відбулося за рахунок зменшення кількості його прихильників лише з-поміж україномовних виборців, серед яких майже 2/3 становили люди пенсійного й передпенсійного віку. А от серед російськомовних виборців рейтинг В.Януковича за цей період загалом не зменшився. Спочатку, до середини листопада він на 3,5 % зменшився, але потім, до 20-х чисел грудня, збільшився на 4% (переважно за рахунок Східного і, почасти, Південного регіонів).

У підсумку такої динаміки рейтингів В.Ющенко та В.Януковича відбулася значна регіональна поляризація їхньої підтримки виборцями вздовж лінії Захід–Північ–Південь–Схід, що виявилася в розподілі голосів у завершальному турі виборів — як за даними проведеного нами екзит-полу, так і за офіційними даними (див. табл. 1 і карту).

Проведений нами аналіз показав, що дані екзит-полу можуть бути на кілька відсотків менше за кількість голосів, відданих за В.Януковича, і, відповідно, більше за кількість голосів, відданих за В.Ющенко. З іншого боку, не виключено, що офіційні дані, через певну фальсифікацію результатів голосування на виборчих дільницях, навпаки, на кілька відсотків завищують кількість прихильників В.Януковича й знижують кількість прихильників В.Ющенко.

Разом із тим і ті, і ті дані збігаються в тому, що, по-перше, В.Ющенко підтримала помітно більша частина населення, ніж В.Януковича; по-друге, що В.Ющенко підтримало, все ж таки, менше половини населення; і, по-третє, що розподіл прихильників обох кандидатів виявився значною мірою регіонально поляризованим. Так, у Центральному і, особливо, у Західному регіоні В.Ющенко мав помітно більше прихильників, ніж В.Янукович, а в Південному і, особливо,

³ Див. рис. 1; окремо від ліній динаміки контурними маркерами подано офіційні дані голосування 26.12.2004, а суцільними маркерами — дані екзит-полу. Дані стосовно голосування обчислено у відсотках щодо кількості всіх зареєстрованих виборців, а не лише тих 77% із них, що брали участь у голосуванні.

Східному — навпаки, у В.Януковича було помітно більше прихильників, ніж у В.Ющенка. У підсумку у Західному регіоні в В.Ющенка частка прихильників виявилася приблизно у 7–8 разів більшою, ніж у Східному, а в В.Януковича, навпаки, у Східному у 10–11 разів більшою, ніж у Західному.

Таблиця 1

Підтримка головних кандидатів у чотирьох регіонах і в Україні загалом
(за результатами голосування 26.12.2004, у відсотках від дорослого населення цих територій)

Кандидати	Джерела даних	Регіони України ⁴				Україна загалом
		Західний	Центральний	Південний	Східний	
В.Ющенко	Дані екзит-полу	74.6	62.4	23.7	11.3	42.9
	Дані ЦВК	71.4	57.8	19.6	8.5	40.0
В.Янукович	Дані екзит-полу	5.7	11.7	46.1	68.0	31.1
	Дані ЦВК	7.8	15.5	48.6	69.9	34.0

2004

Такий регіональний розподіл прихильників головних кандидатів, як показують дані наших опитувань, значною мірою пов'язаний з деякими параметрами їхнього соціального складу. Із даних екзит-полу, проведеного у третьому турі (див. табл. 2), видно, що статеві-віковий склад і рівень освіти виборців, котрі проголосували за

⁴ Західний регіон — це Волинська, Рівненська, Івано-Франківська, Тернопільська, Закарпатська, Чернівецька й Хмельницька області (21% виборців). Центральний регіон — Житомирська, Вінницька, Київська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Черкаська, Кіровоградська області та місто Київ (30% виборців). Південний регіон — Дніпропетровська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Одеська області й АР Крим (27% виборців). Східний регіон — це Харківська, Донецька й Луганська області (22% виборців України).

В.Ющенко та В.Януковича, хоча й дещо відрізняються, але куди меншою мірою, ніж їхні поселенські та, особливо, регіональні структури.

Таблиця 2

Статеві-віковий склад, рівень освіти й поселенська структура виборців, які голосували за В.Ющенко, за В.Януковича і проти всіх

(розподіл у відсотках за даними екзит-полу третього туру виборів)

Соціально-демографічні категорії	Три електорати		
	В.Ющенко	В.Януковича	Проти всіх
	N = 16 211	N = 11 736	N = 679
Стать респондентів			
Чоловіки	48.4	42.7	48.5
Жінки	51.6	57.3	51.5
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Вікові групи			
18–29 років	20.5	19.6	26.8
30–39 років	19.6	17.2	21.2
40–49 років	22.4	20.8	21.2
50–59 років	18.8	20.6	18.7
60 років і більше	18.5	21.7	12.2
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Рівень освіти			
Менше повної середньої	10.6	10.7	7.5
Повна загальна середня	21.9	21.7	22.6
Середня спеціальна	35.0	38.3	32.6
Вища (повна чи неповна)	32.4	29.4	37.3
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Поселенські групи			
Міське населення	60.4	78.4	74.7
Сільське населення	39.6	21.6	25.3
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Регіон проживання			
Західний	37.4	4.0	10.1
Центральний	42.6	11.0	36.1
Південний	14.4	38.5	33.0
Східний	5.5	46.4	20.8
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0

Зокрема, частка чоловіків в електораті В.Ющенко приблизно на 6% більша, ніж в електораті В.Януковича (тобто, приблизно лише на 1/10). Частка молоді віком до 30 років в обох електоратах практично однакова (розбіжність статистично незначуща на рівні 0,05). Лише серед виборців, котрі не підтримали жодного із кандидатів, молоді виявилось майже на третину більше, ніж серед усіх тих, хто брав участь у голосуванні (і, як показують розрахунки, фактично стільки ж, скільки й серед виборців, які не брали участі в голосуванні у третьому турі виборів). Частка виборців у найпродуктивнішому віці (від 30 до 50 років) в електораті В.Ющенко тільки на 4% більша, ніж в електораті В.Януковича, — 42,1% проти 38,1%. А в

складі електорату В.Януковича до третього туру залишилося тільки на 5% більше ніж у В.Ющенка, виборців передпенсійного й пенсійного віку (42,3% проти 37,4%; обидві розбіжності статистично значущі на рівні 0,01).

Ще менше відрізняються обидва електорати за рівнями освіти. В електораті В.Ющенка на 3% більше виборців із вищою освітою, а в електораті В.Януковича настільки ж більше із середньою спеціальною (обидві розбіжності статистично значущі на рівні 0,01; інші відмінності статистично незначущі на рівні 0,05).

Значно більшими виявилися відмінності у поселенських структурах аналізованих електоратів. Так, в електораті В.Ющенка в 1,8 рази більшою є частка сільських жителів, а в електораті В.Януковича майже в 1,3 рази більшою є частка міського населення (включно із мешканцями селищ міського типу). Проте й ці розбіжності є значно меншими, ніж ті, що спостерігаються між регіональними структурами електоратів обох кандидатів. Навіть найменш відмінні кількості прихильників кожного із кандидатів, що були зафіксовані у Південному регіоні, відрізняються одна від одної у 2,7 рази. Причому у В.Януковича там прихильників було на 22% більше, ніж у В.Ющенка. Інші три регіони в цьому аспекті розрізняються ще більше. І найістотніше вирізняється в цьому плані Західний регіон. Там у В.Ющенка прихильників у 9,4 рази більше, ніж у В.Януковича. Втім, за одностороністю пристрастей Східний регіон не набагато відрізнявся від Західного: в електораті В.Януковича частка виборців зі Східного регіону у 8,4 рази більше, ніж в електораті В.Ющенка.

Інші відмінності у соціальному складі цих електоратів, зокрема — структури зайнятості й фінансового становища – ми маємо змогу оцінити за даними наших передвиборчих опитувань (див. табл. 3).

Таблиця 3

Структури зайнятості й фінансове становище трьох частин електорату України, розподіл у відсотках

Соціально-демографічні характеристики	Три частини електорату		
	В.Ющенко	В.Януковича	Решта
	N = 911	N = 701	N = 463
Характеристика зайнятості			
Працівники сільського або лісового господарства	4.0	1.6	1.9
Працівники промисловості	8.6	13.4	10.9
Працівники будівництва, транспорту, зв'язку	7.6	6.3	7.0
Працівники системи державного управління	1.2	1.0	1.3
Працівники культури, науки, освіти	9.3	8.2	9.6
Працівники сфери послуг, торгівлі, комунального господарства	13.3	9.8	13.0
Військовослужбовці, працівники правоохоронних органів	1.3	1.1	1.3
Пенсіонери (зокрема за інвалідністю)	29.5	37.8	30.2
Домогосподарки (які не планують шукати роботу)	4.3	5.9	7.0
Безробітні	11.5	8.5	2.6
Студенти	6.0	3.5	6.1
Інші	3.2	2.8	2.6

ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Соціально-фаховий статус			
Підприємець, власник своєї справи	13.2	10.1	9.8
Керівник, заступник керівника підприємства, установи	3.0	2.4	3.6
Керівник підрозділу, спеціаліст	19.9	18.1	20.3
Службовець, технічний виконавець	24.0	25.6	24.6
Робітник	35.6	42.0	37.0
Інший	3.1	0.7	1.4
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Самооцінка фінансового становища домогосподарства			
Бракує грошей навіть на їжу	14.6	10.2	18.6
Вистачає грошей на їжу, але купувати одяг чи взуття вже	43.0	45.3	41.3
Вистачає грошей на їжу, одяг, також можемо дещо	31.2	33.7	27.6
Можемо купувати деякі дорогі речі	8.9	9.3	8.3
Можемо дозволити собі купувати все, що забажаємо	0.6	0.3	1.1
Немає відповіді	1.8	1.2	3.1
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Загальний середньомісячний дохід домогосподарства (грн)	705	754	636
Середньодушовий дохід у домогосподарстві (грн)	248	291	246

Найбільші розбіжності тут — це переважання в електораті В.Януковича порівняно з електоратом В.Ющенка частки пенсіонерів (більш як на 8%), робітників (більш як на 6%) і працівників промисловості загалом — майже на 5% (усі розбіжності статистично значущі на рівні 0,01). Утім, в електораті В.Ющенка у цьому плані ненабагато, але статистично значуще (на рівні 0,05) вищою є питома вага працівників сфери послуг, торгівлі й комунального господарства (на 3,5%), виборців із категорій самозайнятого населення, зокрема підприємців, власників своєї справи (на 3,1%), студентів (на 2,5%), а також більше (на 3%) виявилось безробітних.

Зрештою саме у сім'ях прихильників В.Ющенка середньодушовий дохід був на 15% нижчий, ніж у прихильників В.Януковича. В обох електоратах практично однаковими виявилися частки майже всіх категорій виборців, фінансове становище яких розрізняється за їхньою самооцінкою, крім тих, кому бракує грошей навіть на їжу. Таких виборців було приблизно в 1,4 рази більше серед прихильників В.Ющенка.

Разом із тим, як свідчать наведені дані, і фінансове становище, і структури зайнятості аналізованих електоратів, так само, як і раніше наведені інші їхні соціально-демографічні характеристики, відрізняються незіставно меншою мірою, ніж їхні регіональні структури. Відмінності останніх виявляються зіставними лише з відмінностями лінгво-етнічних структур цих електоратів — пропорціями їхнього етнічного і, особливо, мовного складу (див. табл. 4).

Як бачимо із даних, наведених у цій таблиці, електорати В.Ющенка та В.Януковича найбільшою мірою відрізняються одне від одного за пропорціями в їхньому складі етнічних, мовних та лінгвоетнічних груп. Етнічних українців в електораті В.Януковича було майже в півтора рази менше, а частка росіян була

майже у сім разів більшою, ніж в електораті В.Ющенко (ці пропорції напрочуд

Таблиця 4

Лінгвоетнічний склад трьох частин електорату, розподіл у відсотках

Соціально-демографічні категорії	Три частини електорату		
	В.Ющенко	В.Януковича	Решта
	N = 911	N = 01	N = 463
Етнічна самоідентифікація			
Українці	92.2	60.2	75.9
Росіяни	5.3	33.0	17.5
Інші	2.5	6.8	6.6
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Мова спілкування, якій віддають			
Українська	76.4	8.8	37.4
Російська	23.6	91.2	62.6
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Лінгвоетнічні групи (за етнічною самоідентифікацією та мовою, якій віддається перевага)			
Українці україномовні	73.4	7.9	34.5
Українці російськомовні	19.1	51.8	40.9
Росіяни російськомовні	3.2	32.8	16.3
Інші	4.4	7.4	8.4
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0
Використовувана мова спілкування:			
Українська	67.5	5.4	28.4
Суміш російської та української	14.4	11.4	16.9
Російська	18.1	83.2	54.7
ЗАГАЛОМ	100.0	100.0	100.0

точно збігаються зі співвідношенням цих етнічних груп у складі лівого та правого електоратів під час парламентських виборів 1998 року).

Ще помітнішими є відмінності між електоратами В.Ющенко і В.Януковича за пропорціями у їхньому складі комунікативно україномовних і російськомовних виборців. Належність до цих категорій визначали за тим, якій із цих мов респондент фактично віддавав перевагу, коли інтерв'юер пропонував обрати одну з них для подальшої їхньої розмови. Електорат В.Ющенко більш як на три чверті складався з україномовних виборців. Їх в електораті В.Ющенко було майже втричі більше, ніж російськомовних. Проте в електораті В.Януковича україномовних виборців було надивовижу мало — майже вдесятеро менше за російськомовних. Таких «рекордних» пропорцій залучення на свій бік цієї категорії виборців наші опитування ніколи не фіксували — навіть в електораті комуністів — на жодних виборах, починаючи із 1991 року.

У підсумку україномовні українці становлять майже три чверті електорату В.Ющенко і менше 1/12 електорату В.Януковича. Російськомовні українці — ті, у кого етнічна самоідентифікація не збігається з етнічною ідентифікацією ними своєї мови, — становили понад половину електорату В.Януковича і менш як п'яту

частину електорату В.Ющенко. При цьому російськомовні українці становлять найбільшу частину тих виборців, які на останніх виборах не проголосували за

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що на минулих президентських виборах розподіл голосів між двома головними кандидатами найбільше був пов'язаний із двома соціально-культурними характеристиками виборців. Меншою мірою — з їхньою ідентифікацією своєї належності до однієї із двох найбільших в Україні етнічних груп — українців та росіян. Але найбільше — з належністю виборців до однієї із двох найбільших в Україні мовних груп — україномовних і російськомовних громадян⁵.

⁵ Коефіцієнти рангової кореляції, що характеризують зазначені зв'язки, дорівнюють, відповідно, 0,24 і 0,43 за рівня значущості 0,001.